

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **“АКТИВІЗАЦІЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ
ІНТЕЛЕКТУ ПОМІРНОГО СТУПЕНЯ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ
КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ”**

Виконала студентка 2 курсу групи KorL1-M20z
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.
Логопедія.

Войтанович Христина Володимирівна

Керівник:
Ткач О.М., кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Рецензент:
Опалюк О.М., кандидат педагогічних наук,
доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ ПОМІРНОГО СТУПЕНЯ.....	8
1.1. Вікові особливості психофізичного розвитку дітей з порушеннями інтелекту помірною ступеня.....	8
1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями інтелекту помірною ступеня.....	28
1.3. Наукові підходи до розробки педагогічного забезпечення корекційної роботи з дітьми з порушеннями інтелекту помірною ступеня.....	38
1.4. Різновиди комп'ютерних технологій, що використовуються у корекційній роботі.....	41
РОЗДІЛ II. ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ МОВЛЕННЄВОЇ ФУНКЦІЇ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ ПОМІРНОГО СТУПЕНЯ.....	46
2.1. Зміст і організація психолого-педагогічного вивчення дітей з порушеннями інтелекту помірною ступеня.....	46
2.2. Методика вивчення рівня сформованості мовлення як комунікативної складової.....	53
2.3. Аналіз результатів констатувального експерименту.....	61
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ ПОМІРНОГО СТУПЕНЯ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	68
3.1. Формування навичок спілкування на уроках та в позаурочний час.....	68
3.2. Зміст та напрямки використання комп'ютерного варіанту програм альтернативної комунікації PECS та Макатон для активізації мовлення дітей з порушеннями інтелекту помірною ступеня.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Найчисельнішою серед осіб з порушеннями інтелектуального розвитку є група з легкою розумовою відсталістю. Вона становить 75-89% від усієї їх популяції. Осіб з помірною розумовою відсталістю - понад 10%; з тяжкою - близько 4%; з глибокою розумовою відсталістю - 1% випадків від усієї кількості розумово відсталих (19).

У цілому ж розумова відсталість – складна група стійких непрогресуючих патологічних станів з різноманітною етіологією та патогенезом, але поєднаних схожістю основної клінічної картини спадкового, вродженого чи набутого в перші роки життя психічного недорозвитку з переважанням інтелектуального дефекту та труднощами соціальної адаптації.

У психолого-педагогічній науці та практиці найбільша увага приділялася найчисельнішій категорії розумово відсталих осіб – особам з легкою розумовою відсталістю. Відповідно, постійно удосконалювався зміст, методики та організаційні форми навчальної, виховної та корекційно-розвивальної роботи у спеціальних освітніх закладах для таких дітей.

На сучасному етапі розвитку теорії та практики спеціальної освіти в Україні, з поширенням світової тенденції гуманістичного ставлення суспільства до осіб з особливими потребами та підтримки сімей, що ними опікуються, особливої актуальності набула проблема педагогічної роботи з дітьми з помірною та тяжкою розумовою відсталістю, забезпечення цього процесу як у спеціальних закладах, реабілітаційних центрах для таких дітей, так і у закладах загальної середньої освіти, де ці учні перебувають на умовах інклюзії.

Ця проблема має вирішуватися, враховуючи психолого-педагогічні аспекти виховання, розвитку та сприяння соціально-побутовій адаптації цієї категорії осіб. Серед найважливіших завдань вбачається надання корекційної допомоги з урахуванням можливостей та вподобань даної категорії дітей, розробки адекватного змістового, методичного та організаційного забезпечення корекційної роботи. Впровадження у корекційну роботу комп'ютерних технологій забезпечує полісенсорну основу для розвитку як мовлення так і

когнітивних процесів, створює умови для активної комунікації дітей з помірним ступенем розумової відсталості. Дослідженнями, спрямованими на визначення напрямів педагогічної роботи з огляду на психолого-педагогічні характеристики осіб цієї категорії займалися такі науковці, як О.Гаврилова, Л. Банкова, Д. Ісаєва, У. Крістен, М. Кузьмицької, О. Маллера, Г. Сухаревої, Г. Цикото, Л. Шипіциної та ін.

Мета дослідження полягає в розробленні теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної комп'ютерної програми, що дозволить активізувати мовленнєву діяльність у дітей з помірною розумовою відсталістю молодшого шкільного віку.

Відповідно до мети дослідження було визначено **завдання**: 1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми розвитку мовлення у дітей з різним ступенем зниження інтелекту. 2. Розробити діагностичний комплекс й виявити стан сформованості компонентів мовленнєвої діяльності та визначити рівень її сформованості у даної категорії дітей. 3. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність педагогічної технології активізації мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту й проаналізувати отримані результати. 4. Розробити комп'ютерне забезпечення для підвищення ефективності формування мовленнєвих навичок в структурі комунікативної діяльності осіб з порушеннями інтелекту.

Об'єкт дослідження – процес розвитку мовлення у дітей з порушеннями інтелекту помірною ступеня.

Предмет дослідження – активізація мовлення у дітей з порушеннями інтелекту помірною ступеня.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: теорія комунікативності (О. Леонтьєва, С. Рубінштейн, О. Шахнарович); положення про єдність біологічного і соціального факторів у психічному розвитку дитини (Б. Ананьєв, П. Анохін, П. Блонський, В. Давидов); теорія Л. Виготського про складну структуру дефекту, роль колективу і спілкування у культурному

розвитку особистості та її сучасна інтерпретація (В. Бондарь, Л. Вавіна, Т. Власова, Т. Дегтяренко, І. Єременко, В. Засенко, Д. Ісаєв, В. Кобильченко, І. Колесник, В. Лубовський, М. Певзнер, В. Синьова, Г. Сухарева, В. Тарасун, О. Хохліна та ін.); філософські погляди на взаємозв'язок мови і мовлення, мовлення і мислення, на роль мови як засобу спілкування (А. Богуш, Д. Ельконін, М. Лісіна, О. Лурія та ін.); особистісно-орієнтований і діяльнісний підходи (І. Бех, В. Кремень, М. Савченко, І. Якиманська); психологопедагогічна теорія корекційної спрямованості навчання, виховання та розвитку дітей з особливими потребами (О. Глоба, Т. Басілова, Е. Данілавічюте, В. Засенко, М. Земцова, А. Колупаєва, С. Кульбіда, Н. Макарчук, І. Мартиненко, С. Мещерякова, І. Омельченко, Н. Пахомова, Т. Сак, В. Синьов, Є. Соботович О. Таранченко, Р. Тригер, С. Трикоз, А. Шевцов, М. Шеремет, R. Koegel, K. Quill); дослідження у галузі спеціальної психології та корекційної педагогіки, спрямовані на вивчення особливостей розвитку та корекції мовленнєвої сфери особистості у дітей зі порушеннями інтелекту (І. Гудим, М. Земцова, Л. Куненко, О. Литвак, І. Моргуліс, С. Покутнєва, В. Ремажевська, Т. Свиридюк, Т. Семенишина, Є. Синьова, Л. Солнцева, С. Федоренко, В. Феоктістова, І. Чігрінова та ін.); дослідження особливостей психофізичного розвитку дошкільників з розумовою відсталістю (Г. Блеч, Н. Борякова, О. Гаврилушкіна, І. Гладченко, А. Катаєва, Н. Кравець, С. Миронова, Л. Логвінова, Л. Носкова, В. Петрова, Л. Плаксіна, О. Проскурняк, Н. Соколова, Е. Стребелева, М. Супрун, У. Уленкова та ін.). Методи дослідження.

Забезпечення достовірності положень і висновків, розв'язання окреслених завдань зумовило **використання комплексу взаємопов'язаних методів дослідження**. Теоретичні методи: методи аналізу і синтезу обрано для вивчення категорій «комунікація» і «спілкування»; порівняння і систематизація – для аналізу педагогічної та психологічної літератури з проблеми дослідження, визначення теоретичних засад і основних підходів до формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та 4 інтелекту; дедуктивний – для системного опису досліджуваного явища;

індуктивний – для встановлення закономірностей, систематизації на основі результатів емпіричного дослідження; логіко-семантичний – для поглиблення понятійного апарату, виокремлення компонентів в структурі комунікативного потенціалу, особливостей їх формування в онтогенезі та дизонтогенезі у дітей з порушеннями інтелекту. Емпіричні методи: було використано діагностичний комплекс, що дав змогу визначити стан сформованості компонентів мовленнєвого потенціалу дітей. Математично-статистичні методи: параметричний критерій t-Ст'юдента з подальшим обчисленням у програмі Microsoft Excel.

Експериментальна база дослідження: Тернопільська спеціальна загальноосвітня школа Тернопільської міської ради та заклади загальної середньої освіти де на інклюзії знаходяться учні з помірною розумовою відсталістю (м. Тернопіль). У діагностиці брали участь 50 учнів 1-4 класів з помірною розумовою відсталістю (Серед них: 17 дітей з синдромом Дауна, 20 дітей з РСА), їх батьки та педагогічний колектив закладу.

Наукова новизна: поглиблено та уточнено зміст понять «комунікація», «спілкування», «комунікативні навички», «комунікативні здібності», «комунікативна діяльність», «комунікативна компетентність», «комунікативний потенціал»; – розширено наукові уявлення про роль комп'ютерних технологій у активізації мовленнєвої діяльності.

Практичне значення здобутих результатів полягає у тому, що: – розроблено діагностичний комплекс, який може бути використаний педагогами для вивчення особливостей формування мовлення як складової комунікативної функції, розроблено комп'ютерне забезпечення використання програм альтернативної комунікації PECS та Макатон для активізації мовлення дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня.

Результати дослідження впроваджено в практику роботи вчителів-логопедів інклюзивних класів та педагогів Тернопільської спеціальної загальноосвітньої школи Тернопільської міської ради.

Результати наукового дослідження були представлені на науковій конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів за підсумками науково-дослідницької роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, надруковано статтю «Особливості корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алтухова Т. А. До питання реалізації психолого-педагогічних умов навчання дітей з порушеннями інтелекту спільно з дітьми, які нормально розвиваються в загальноосвітній школі / Т. А. Алтухова // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 8–15.
2. Альонкіна Н. П. Розвиток в учнів з інтелектуальною недостатністю загально-трудових умінь на уроках швейної справи / Н. П. Альонкіна // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2012. – Вип. 22. – С. 3–5.
3. Антоносюк О. Сенсорний розвиток молодших школярів: за методикою М. Монтесорі : [діти з інтелект. недоліками та ЗПР] / О. Антоносюк, О. Ведмідь, Н. Онофрійчук // Дефектолог. – 2013. – № 10. – С. 13–17.
4. Бабич Н. М. Допоміжна комунікація як один із засобів формування комунікативних навичок у дітей з порушеннями зору та інтелекту / Н. М. Бабич // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Вип. 4. – С. 6–14.
5. Бабич Н. М. Формування комунікативних навичок у дітей з порушеннями зору та інтелекту як проблема сучасної корекційної педагогіки / Н. М. Бабич // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 8–10.
6. Бандура Н. І. Корекційно-розвивальна програма спілкування для дітей з інтелектуальною недостатністю / Н. І. Бандура // Дитина з особливими потребами. – 2016. – № 2. – С. 27–31 ; № 3. – С. 27–31.
7. Бистрова Ю. Виявлення індивідуально-психологічних якостей особистості як початковий етап процесу трудової соціалізації розумово відсталих учнів / Юлія Бистрова // Проблеми гуманітар. наук : зб. наук. пр. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Серія: Психологія. – Дрогобич, 2012. – Вип. 29. – С. 145–163.

8. Бистрова Ю. О. Особливості професійно-трудової соціалізації розумово відсталих підлітків / Ю. О. Бистрова // *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія.* – 2012. – Вип. 21. – С. 343–347.
9. Бистрова Ю. О. Практичні рекомендації щодо розвитку та корекції схильностей розумово відсталих молодших школярів у процесі навчально-практичної діяльності / Ю. О. Бистрова // *Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія.* – 2012. – Т. 17, вип. 8. – С. 247–255.
10. Бойчук В. М. Особистісно орієнтований підхід до дітей з вадами інтелекту на уроках історії України / В. М. Бойчук // *Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна.* – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 137–145.
11. Бондар Н. В. Проблема взаємодії зв'язного мовлення та трудової діяльності розумово відсталих учнів / Н. В. Бондар // *Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна.* – 2013. – Вип. 23 (1). – С. 125–132.
12. Бондар Н. В. Психологічні особливості розвитку мовлення в учнів з інтелектуальною недостатністю / Н. В. Бондар // *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України.* – К., 2012. – Вип. 3, ч. 2. – С. 31–38.
13. Бондар В. І. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи / В. І. Бондар // *Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) / Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience): мат-ли міжнар. конф. (25-26 трав. 2004 р., м. Київ) / за ред. В. Бондаря, Р. Петришина.* – К. : Науковий світ, 2004. – С. 3-13 (Engl. 99-107).
14. Боряк О. В. До питання логопедичної роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку / О. В. Боряк // *Наук. часоп. НПУ*

ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 27. – С. 31–37.

15. Боряк О. В. Етапи становлення логопедичної допомоги дітям з розумовою відсталістю / О. В. Боряк // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 28. – С. 27–31.

16. Боряк О. В. Професійна підготовка вчителів-логопедів до роботи з розумово відсталими дітьми молодшого шкільного віку / О. В. Боряк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 4. – С. 9–17.

17. Боряк О. В. Психолого-педагогічні умови формування та корекції мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку / О. В. Боряк // Зб. наук. пр. [Херсон. держ. ун-ту]. Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 69 (1). – С. 121–126.

18. Боряк О. В. Розумово відсталі діти як медико-психолого-педагогічна проблема / О. В. Боряк // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2015. – № 6. – С. 74–85.

19. Боряк О. В. Специфіка логопедичної корекції при вадах інтелектуального розвитку / О. В. Боряк // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 29–33.

20. Боряк О. В. Структура дефекту при системному недорозвиненні мовлення, обумовленого розумовою відсталістю / О. В. Боряк // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ; ГО «Асоц. фахівців спец. та інклюз. освіти». – К., 2015. – Вип. 10. – С. 25–32.

21. Боряк О. В. Характеристика структури мовленнєвого дефекту у дітей з вадами інтелектуального розвитку / О. В. Боряк // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 24. – С. 34–38.

22. Боряк О. Причинна обумовленість порушень у мовленнєвому розвитку розумово відсталих дітей / О. Боряк // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. – № 4. – С. 24–32.

23. Бочелюк В. Й. Особливості розвитку людини з порушеннями інтелекту і психічними захворюваннями / В. Й. Бочелюк, А. В. Турубарова // Психологія людини з обмеженими можливостями : навч. посіб. для ВНЗ / В. Й. Бочелюк, А. В. Турубарова. – К. : Центр учб. літ., 2016. – С. 80–88.

24. Бугера Ю. Ю. Порівняльна характеристика розвитку уваги у нормально розвинених та розумово відсталих молодших школярів у процесі навчальної діяльності / Ю. Ю. Бугера // Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Психол. науки. – 2015. – № 1. – С. 11–15.

25. Бугера Ю. Ю. Теоретичні аспекти проблеми розвитку уваги розумово відсталих молодших школярів у процесі навчання / Ю. Ю. Бугера // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Косцюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2016. – Вип. 32. – С. 47–57.

26. Бугера Ю. Ю. Теоретичні основи використання критеріїв сформованості уваги у навчальному процесі молодших школярів з розумовою відсталістю / Ю. Ю. Бугера // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 21 (2). – С. 13–20.

27. Бугера Ю.Ю. Характеристика основних показників та критеріїв вивчення уваги у розумово відсталих молодших школярів // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 7 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – С. 22-25.

28. Веренич С. В. Нейрофізіологічні механізми рухових порушень у дітей з легкою інтелектуальною недостатністю / С. В. Веренич // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 27–35.

29. Вержиховська О. М. Особливості використання методів формування свідомості та переконання у роботі з розумово відсталими учнями / О. М. Вержиховська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23 (1). – С. 132–140.

30. Вержиховська О. М. Особливості психодіагностичної діяльності як компоненту психолого-педагогічної підготовки розумово відсталих дітей до навчання у школі / О. М. Вержиховська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 21 (1). – С. 28–34.

31. Вержиховська О. М. Особливості розвитку та виховання розумово відсталої дитини в сім'ї / О. М. Вержиховська // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2016. – Вип. 33. – С. 69–78.

32. Висоцька А. М. Медіаосвіта як аспект корекційного виховання школярів з розумовою відсталістю / А. М. Висоцька // Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2013. – № 3. – С. 69–73.

33. Висоцька А. М. Організація корекційно-виховних занять із розумово відсталими школярами / А. М. Висоцька // Дефектологія. – 2012. – № 1. – С. 14–17.

34. Возна Л. Нові підходи до корекційної роботи з дітьми з помірною розумовою відсталістю / Л. Возна // Дефектолог. – 2012. – № 10. – С. 19–24.

35. Войтюк І. В. Проблема корекції мислення розумово відсталих дітей у психологічно-педагогічній літературі / І. В. Войтюк // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2012. – Вип. 21. – С. 347–351.

36. Гавриленко Г. Розвиток емоційно-вольової сфери у дітей з легкою розумовою відсталістю: психокорекційний комплекс / Ганна Гавриленко // Психолог. – 2013. – № 9. – С. 50–56.

37. Гаврилов О. В. До питання про розумову відсталість як психо-лого-педагогічну проблему / О. В. Гаврилов // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 21 (2). – С. 44–54.

38. Гаврилов О. В. Особливості використання якісної оцінки математичних знань у розумово відсталих школярів / О. В. Гаврилов, О. І. Утьосова // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 145–155.

39. Гаврилов О. В. Особливості розвитку психічних процесів (сприймання, відчуття, мислення, мовлення) дітей з помірною розумовою відсталістю / О. В. Гаврилов // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 35–46.

40. Гаврилов О.В. - Особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями тяжкого ступеня // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 14 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2019. – С. 43-55.

41. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі / О.В. Гаврилов Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. –308 с.

42. Гаврилова Н.С., Константинів О.В., Гаврилов О.В. - Діагностика рівня розвитку навички спілкування у дітей з розладами спектру аутизму (початковий етап) // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 17 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2021. – С. 43-55.

43. Гаврилов О.В. Деякі аспекти організації роботи з дітьми з помірною та тяжкою розумовою відсталістю в республіці Польща // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 2 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2011. – С. 22-25.

44. Гайдукевич М. А. Символічна форма комунікації у дітей з порушенням інтелекту / М. А. Гайдукевич // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ.

нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20 (2). – С. 34–41.

45. Галецька Ю. В. Напрямки роботи з розвитку мовлення дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю / Ю. В. Галецька // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 156–163.

46. Галецька Ю. В. Система піктограм як засіб формування соціально-побутових навичок у дітей з помірною та важкою розумовою відсталістю / Ю. В. Галецька // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 47–54.

47. Геращенко С. І. Лінгводидактичні аспекти розвитку монологічного мовлення у розумово відсталих учнів / С. І. Геращенко // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 24. – С. 51–55.

48. Геращенко С. І. Розвиток діалогічного мовлення у розумово відсталих учнів на логопедичних заняттях / С. І. Геращенко // Логопедія. – 2013. – № 3. – С. 24–27.

49. Геращенко С. І. Розвиток комунікативних умінь у розумово відсталих учнів 5–6 класів / С. І. Геращенко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23 (1). – С. 161–168.

50. Геращенко С. І. Розвиток монологічного мовлення розумово відсталих учнів у процесі вивчення граматичної теми «прикметник» / С. І. Геращенко // Логопедія. – 2012. – № 2. – С. 17–20.

51. Гончарук Н. М. Особливості міжособистісних взаємовідносин та спілкування розумово відсталих школярів в умовах шкільної групи / Н. М. Гончарук // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20 (2). – С. 54–67.

52. Горай Л. В. Форми і методи психолого-корекційної підготовки дітей з легкою розумовою відсталістю до уроків навчання грамоти / Л. В. Горай // Дитина з особливими потребами. – 2016. – № 9. – С. 17–22.

53. Горбенко С. Л. До проблеми дослідження компонентів рольової поведінки розумово відсталих підлітків / С. Л. Горбенко // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 317–319.

54. Данільченко Є. В. Ігри та ігрові прийоми як основний метод навчання грамоти розумово відсталих першокласників / Є. В. Данільченко, Н. В. Тарасенко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 163–173.

55. Данільченко Є. В. Теоретичні аспекти розгляду шляхів розвитку мовлення учнів з вадами інтелекту / Є. В. Данільченко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23 (1). – С. 184–190.

56. Дегтяренко Т. В. Особливості психомоторного розвитку у розумово відсталих молодших школярів / Т. В. Дегтяренко, Я. В. Шевцова // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 54–65.

57. Дегтярьова О. Г. Розвиток продуктивного мислення в молодших школярів з інтелектуальними вадами / О. Г. Дегтярьова // Таврійськ. вісн. освіти. – 2014. – № 2. – С. 122–127.

58. Докучина Т. О. Ставлення до навчання розумово відсталих учнів як запорука їхньої успішності [Електронний ресурс] / Т. О. Докучина // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 95–99. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_26_21

59. Долженко А. И. Условия развития учащихся с умеренной умственной отсталостью в аспекте их социализации / А. И. Долженко // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 2. – С. 57–59.

60. Долженко А. І. Вплив особливостей мовлення й пізнавальних процесів розумово відсталих дітей на їх соціально-трудова адаптацію / А. І. Долженко // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2012. – Вип. 21. – С. 72–76.

61. Дутковська Р. В. Психологічні особливості дітей з порушеннями інтелекту, які підлягають індивідуальному навчанню / Р. В. Дутковська // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 28. – С. 76–80.

62. Дьякова О. С. Вивчення стану сформованості комунікативних умінь у молодших школярів з інтелектуальною недостатністю / О. С. Дьякова // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / за ред. В. В. Заценка, А. А. Колупаєвої ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – К., 2013. – Вип. 4, ч. 2. – С. 98–105.

63. Жук Т. Реабілітація дітей з помірною розумовою відсталістю / Тамара Жук // Психолог. – 2012. – № 9. – С. 47–50.

64. Засуха Г. Подолання мовленнєвих недоліків у дітей із помірною розумовою відсталістю / Ганна Засуха // Дефектолог. – 2015. – № 7. – С. 4–10.

65. Зелінська К. О. Дослідження розвитку дрібної моторики у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними вадами / К. О. Зелінська // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 83–86.

66. Зелінська К. О. Розвиток комунікативних умінь дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними вадами засобами театральної діяльності / К. О. Зелінська // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 117–121.

67. Зелінська К. О. Розвиток комунікативних умінь молодших школярів з інтелектуальними вадами засобами арттерапії [Електронний ресурс] / К. О. Зелінська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 173–181. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprk_sp_2013_22\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprk_sp_2013_22(1)_23)

68. Зелінська К. О. Теоретичне обґрунтування доцільності використання засобів арттерапії у процесі розвитку комунікативних умінь дітей з інтелектуальними вадами / К. О. Зелінська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23 (1). – С. 198–205.

69. Каленська Л. П. Особливості розвитку мовлення розумово відсталих школярів / Л. П. Каленська, Л. С. Оржачовська // Таврійськ. вісн. освіти. – 2014. – № 4. – С. 144–154.

70. Каменщук Т. Д. Навчання дітей з помірним та тяжким ступенем інтелектуальної недостатності в контексті міжнародного досвіду [Електронний ресурс] / Т. Д. Каменщук // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 181–189.

71. Каменщук Т. Методика діагностики рівнів засвоєння просторової знаково-символічної системи знань дітьми з помірною та тяжкою розумовою відсталістю // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 8 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – С. 143-155.

72. Каменщук Т.Д. Особливості використання знаків та символів в навчанні дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 5 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2015. – С. 97-101.

73. Каменщук Т.Д. - Особливості формування просторових уявлень як однієї із складової психічної діяльності дітей в нормі та з порушеннями у розвитку // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 3 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2012. – С. 83-88.

74. Касьян М. В. Основні підходи до вивчення синдрому гіперактивності у розумово відсталих дітей / Марина Вікторівна Касьян //

Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 313–317.

75. Качарян Т. Алгоритм подолання фонематичної дислексії. Робота з дітьми з інтелектуальною недостатністю / Тетяна Качарян // Дефектологія. – 2017. – № 7. – С. 26–35.

76. Качарян Т. Логосенсорика у вивченні кольорів. Робота з дітьми з інтелектуальними недоліками / Тетяна Качарян // Дефектолог. – 2017. – № 5. – С. 48–49.

77. Коваленко В. Є. Вплив освітнього середовища на емоційне реагування розумово відсталих молодших школярів / В. Є. Коваленко // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 228–333.

78. Коваленко В. Є. Динаміка емоційного розвитку розумово відсталих молодших школярів, які перебувають в освітньому середовищі індивідуального навчання / В. Є. Коваленко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 189–198.

79. Коваленко Л. І. Організаційні аспекти управління індивідуальним навчанням розумово відсталих дітей / Л. І. Коваленко // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2014. – № 6. – С. 265–272.

80. Козак А. В. Соціальна роль батьків у вихованні розумово відсталих дітей / А. В. Козак // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 18. – С. 138–145.

81. Колишкін О. В. Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушенням інтелектуального розвитку / О. В. Колишкін // Вступ до спеціальності «Корекційна освіта»: навч. посіб. для ВНЗ / О. В. Колишкін. – Суми: Унів. кн., 2016. – С. 110–138.

82. Колишкін О. Розвиток рухової сфери у дітей з інтелектуальним порушеннями засобами адаптивного фізичного виховання / О. Колишкін // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. – № 4. – С. 58–63.

83. Кольцов С. Н. Картина как средство развития связной устной и письменной речи учащихся с ограниченными умственными возможностями / С. Н. Кольцов // Дитина з особливими потребами. – 2015. – № 1. – С. 25–31.

84. Коник М. І. Особливості трудового виховання і навчання дітей з помірною розумовою відсталістю / М. І. Коник // Дитина з особливими потребами. – 2016. – № 11. – С. 11–17.

85. Конопляста С. Ю. Логопсихологія : навч. посібник / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак [за заг. ред. М. К. Шеремет]. – К. : Знання, 2010. – 293 с.

86. Константинів О. В. Педагогічні умови становлення трудового навчання розумово відсталих учнів в Україні / О. В. Константинів // Актуальні питання корекційної освіти : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 3. – С. 110–119.

87. Косарева О. І. Розвиток пізнавальних процесів дітей з розумовою відсталістю / О. І. Косарева // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2014. – Вип. 10. – С. 36–38.

88. Кравець Н. Використання комп'ютерних технологій у процесі роботи розумово відсталих школярів із творами художньої літератури / Ніна Кравець // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 1. – С. 28–37.

89. Кравець Н. П. Виокремлення власне методичних принципів навчання читанню розумово відсталих учнів / Н. П. Кравець // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Колекц. педагогіка та спец. психологія. – 2012. – Вип. 21. – С. 139–143.

90. Кравець Н. П. Корекційна спрямованість читацької компетентності розумово відсталих учнів / Н. П. Кравець // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20 (2). – С. 114–123.

91. Кравець Н. П. Репродуктивний метод на уроках літературного читання у роботі з розумово відсталими учнями / Ніна Павлівна Кравець //

Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 24. – С. 145–153.

92. Кравець Н. П. Розвиток мовлення розумово відсталих учнів на уроках читання / Н. П. Кравець // Логопедія. – 2012. – № 2. – С. 35–40.

93. Кравець Н. П. Формування комунікативної компетентності у розумово відсталих підлітків на уроках літературного читання / Н. П. Кравець // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 27. – С. 93–101.

94. Кузьмінська Є. Вивчення сформованості мовленнєвої компетенції у розумово відсталих дітей / Євгенія Кузьмінська // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. – № 1. – С. 49–57.

95. Кузьмінська Є. О. Мовленнєва компетенція як передумова опанування грамоти розумово відсталими дітьми / Є. О. Кузьмінська // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / Ін-т спец. педагогіки НАПН України ; за ред. В. В. Заценка, А. А. Колупаєвої. – К., 2013. – Вип. 4, ч. 2. – С. 201–209.

96. Кузьмінська Є. О. Підготовка розумово відсталих дітей до опанування граматики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Кузьмінська Євгенія Олексіївна ; МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2015. – 19 с.

97. Кузьмінська Є. О. Проблема підготовки розумово відсталих дітей до опанування грамоти в загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі / Є. О. Кузьмінська // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 137–140.

98. Кузьмінська Є. О. Психолінгвістичні основи методики навчання грамоти розумово відсталих дітей / Є. О. Кузьмінська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23 (1). – С. 250–256.

99. Курилович О. Воспитание координации мелкой моторики у школьников с умственной отсталостью / О. Курилович, В. Калюжин // Спорт. вісн Придніпров'я. – 2014. – № 2. – С. 77–81.

100. Куцолопська А. Психокорегувальні вправи : [для дітей із ЗПР та із розумово відсталими дітьми] / А. Куцолопська // Дефектолог. – 2015. – № 11. – С. 4–8.

101. Кучеренко О. Формування навичок читання в дітей із порушенням розумового розвитку в початковій школі / О. Кучеренко // Дефектолог. – 2013. – № 6. – С. 17–19.

102. Лапшина Л. М. Дані нейрофізіологічного обстеження дітей з порушенням інтелекту в структурі надання їм комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги / Л. М. Лапшина // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20 (2). – С. 124–132.

103. Левицький В.Е. - Формування графомоторних вмінь у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями розумового розвитку// Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 15 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2020. – С. 106-110.

104. Левицький В.Е. - Формування зорового сприймання у дітей дошкільного віку з порушеннями розумового розвитку // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 17 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2021. – С. 83-88.

105. Левицький В. Е. До питання організації професійно-орієнтаційної роботи з учнями старших класів з порушенням інтелектом / В. Е. Левицький // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 21 (2). – С. 148–154.

106. Левицький В. Е. До питання про актуальність застосування дослідницького методу під час реалізації екологічного виховання для дітей з порушенням інтелектом старшого шкільного віку / В. Е. Левицький // Зб. наук.

пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 128–135.

107. Левицький В. Е. До питання про стан та розвиток усного зв'язного мовлення учнів молодших класів з порушеним інтелектом / В. Е. Левицький // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23 (1). – С. 257–264.

108. Левицький В. Е. До питання про формування основних чинників здорового способу життя в учнів старших класів з порушеним інтелектом / В. Е. Левицький // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Вип. 4. – С. 197–206.

109. Левицький В. Е. Особливості реалізації превентивної роботи та корекції девіантної поведінки у підлітків з порушеннями інтелекту / В. Е. Левицький // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 206–213.

110. Липа В. О. Використання міжпредметних зв'язків як ефективний шлях оптимізації формування знань у розумово відсталих учнів / В. О. Липа, О. В. Гаврилов // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 135–146.

111. Липко І. В. Особливості формування мовленнєвих навичок у дітей із помірною розумовою відсталістю / І. В. Липко, Т. Г. Пулінець // Таврійськ. вісн. освіти. – 2014. – № 4. – С. 160–169.

112. Логопедія / за ред. М.К. Шеремет. К.: Слово, 2017. – 672 с.

113. Макаренко І.В. Сучасний зміст логопедичного супроводу розумово відсталих школярів в умовах інклюзивного навчання // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 6. – С. 197–206.

114. Макарчук Н. О. Психологічні чинники дисфункції особистісної саморегуляції підлітків з порушеннями розумового розвитку / Н. О. Макарчук //

Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – К., 2013. – Вип. 4, ч. 1. – С. 136–145.

115. Макарчук Н. О. Специфіка особистісних засобів саморегуляції підлітків із порушеннями розумового розвитку / Н. О. Макарчук // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Серія психологічна. – 2014. – Вип. 2. – С. 221–231.

116. Максименко Н. В. До питання про використання проектного методу у навчанні дітей з порушеним інтелектом основам безпеки життєдіяльності / Н. В. Максименко // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Вип. 4. – С. 206–215.

117. Манько Н. В. Особливості логопедичного обстеження дітей переддошкільного віку / Н. В. Манько // Дидактичні та соціально–психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. / За ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – Вип. 6. – К. : [б. и.], 2005. – С. 375–379.

118. Манько О. Г. Розвиток пізнавальної діяльності молодших розумово відсталих школярів на уроках образотворчого мистецтва в процесі роботи над тематичним малюнком [Електронний ресурс] / О. Г. Манько, М. В. Шарніна // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 148–150.

119. Методика логопедичного обстеження розумово відсталих дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Теоретичні та методичні аспекти корекційно-реабілітаційної діяльності: монографія / за ред. Т.М. Дегтяренко, Ю.А. Картавої. Суми: Мрія, 2015. С. 133-152.

120. Миронова С.П. Використання у корекційній роботі з розумово відсталими дітьми нетрадиційних методів лікувальної педагогіки і психотерапевтичних технологій // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2015. № 5. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/207/236.pdf>.

121. Миронова С.П. Індивідуальний підхід до дітей з вадами інтелектуального розвитку в процесі навчання // Науково-методичний вісник. 2000. № 3-4. С. 17-21.

122. Мовчан Л. Л. Соціальна реабілітація дітей з помірною розумовою відсталістю / Л. Л. Мовчан, Т. Н. Рябчій, Т. В. Чеховська // Дитина з особливими потребами. – 2016. – № 6. – С. 5.

123. Мухіна А. Ю Вплив захисних механізмів на регуляцію і дезорганізацію особистості розумово відсталих підлітків / А. Ю Мухіна, Я. І. Загороднюк // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 356–359.

124. Мякушко О. І. Системи класифікації розумової відсталості та підходи до діагностики дітей з помірною розумовою відсталістю / О. І. Мякушко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – К., 2013. – Вип. 4, ч. 1. – С. 146–157.

125. Мякушко О.І., Міненко А.В. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю “Довкілля і розвиток мовлення”. Тернопіль: Мандрівець, 2015. – 124 с.

126. Омельченко М. С. До проблеми організації корекційної роботи з дітьми з глибокою розумовою відсталістю в Україні та за кордоном / М. С. Омельченко // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 28. – С. 162–167.

127. Омельченко М. С. Організація роботи з корекції уяви розумово відсталих учнів на уроках у допоміжній школі / М. С. Омельченко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22 (1). – С. 229–237.

128. Оржаховська Л. С. Специфіка роботи з розумово відсталими учнями / Л. С. Оржаховська // Поч. навчання та виховання. – 2012. – № 16/17/18. – С. 56–59.

129. Оришкевич І. Корекційно-розвивальна програма для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку: молодший шкільний вік / І. Оришкевич // Дефектолог. – 2013. – № 1. – С. 1–48.

130. Орлов О. В. До проблеми корекції невротичних розладів у дітей та підлітків з легкою розумовою відсталістю / О. В. Орлов // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / Ін-т спец. педагогіки НАПН України; за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. – К., 2013. – Вип. 4, ч. 2. – С. 282–292.

131. Піонтківська Г. С. Засоби формування орфографічної навички у розумово відсталих учнів 2–4-х класів / Г. С. Піонтківська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23 (1). – С. 302–308.

132. Пономаренко В. М. Етапи та напрямки психологічної роботи з сім'ями дітей, що мають тяжкі вроджені вади розвитку / В. М. Пономаренко, Є. М. Гриценко, М. І. Гриценко // Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина. – 2015. – Т. 5, № 4. – С. 5–11.

133. Посвістак О. М. Формування мовленнєвої комунікативної компетенції у розумово відсталих дітей початкової школи / О. М. Посвістак // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20 (2). – С. 161–169.

134. Приходько Т. Методичні основи проведення занять та засоби адаптивного фізичного виховання для дітей з відхиленнями розумового розвитку / Т. Приходько // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2016. – № 3. – С. 49–54.

135. Проскурняк Олена Ігорівна. Психологічні засади розвитку та корекції комунікативної діяльності розумово відсталих підлітків.- Дисертація д-ра психол. наук: 19.00.08, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ, 2014.- 400 с.

136. Проскурняк О.І. Комунікативна діяльність розумово відсталих підлітків: типологія та рівні// Актуальні питання корекційної освіти: збірник

наукових праць: вип. 5 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2015. – С. 43-55.

137. Проскурняк О.І. - Формування комунікативного репертуару дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціального дошкільного закладу// Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 7 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – С. 43-55.

138. Проскурняк О. Вплив індивідуально-психологічних особливостей на комунікативну діяльність розумово відсталих школярів / О. Проскурняк // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 2. – С. 75–82.

139. Проскурняк О. І. Вплив психологічних особливостей на комунікативний розвиток розумово відсталих школярів / О. І. Проскурняк // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розвитку : наук.-метод. зб. / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – К., 2012. – Вип. 3, ч. 2. – С. 178–188.

140. Проскурняк О. І. Комунікативно-мовленнєвий розвиток розумово відсталих дітей та підлітків: психологічний аспект [Електронний ресурс] / О. І. Проскурняк // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія. – 2012. – Т. 17, вип. 8. – С. 141–148. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2012_17_8_18

141. Проскурняк О. І. Конструкт методик діагностики комунікативної діяльності підлітків з легким ступенем розумової відсталості / О. І. Проскурняк // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. – 2012. – № 1032, вип. 50. – С. 103–106.

142. Проскурняк О. І. Практичні аспекти формування соціально-комунікативної активності у дітей зі зниженим розумовим розвитком / О. І. Проскурняк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. / Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К., 2012. – № 9. – С. 144–153.

143. Проскурняк О. І. Розробка методики діагностики рівнів розвитку комунікативної діяльності в підлітків з розумовою відсталістю / О. І. Проскурняк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. / Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К., 2013. – № 10. – С. 170–184.

144. Проскурняк О. І. Роль психолога у формуванні комунікативної діяльності учнів з розумовою відсталістю / О. І. Проскурняк // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драго-манова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 375–379.

145. Проскурняк О. І. Чинники розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих підлітків / О. І. Проскурняк // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К., 2015. – Вип. 9. – С. 85–92.

146. Прохоренко Л. І. Особливості саморегуляції у молодших школярів зі зниженим інтелектом / Л. І. Прохоренко // Дефектологія. – 2012. – № 3. – С. 2–5. – Бібліогр. в кінці ст.

147. Прохоренко Л. І. Проблема регулюючого компонента саморегуляції в дітей зі зниженим інтелектом у пізнавальній діяльності / Л. І. Прохоренко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. / Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К., 2012. – № 9. – С. 153–161.

148. Пугачова В. В. Казкотерапія в соціальній адаптації дітей з розумовою відсталістю / В. В. Пугачова // Дитина з особливими потребами. – 2016. – № 8. – С. 8–14.

149. Рагель Е. Н. Теоретичні аспекти формування комунікативних умінь в учнів молодших класів з інтелектуальною недостатністю / Е. Н. Рагель // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20 (2). – С. 170–177.

150. Радіонова В. І. Модель індивідуальної програми навчання дітей з помірною і тяжкою інтелектуальною недостатністю / В. І. Радіонова // Зб. наук.

пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 174–179.

151. Розумова відсталість у історико-культурному аспекті // Культуротвірна функція психологічної науки : монографія / за ред. Г. О. Балла ; НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка ; [Г. О. Балл та ін.]. – К. ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 54–57.

152. Руденко А. О. Формування початкових мовних узагальнень у розумово відсталих учнів як педагогічна проблема / А. О. Руденко // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 199–202.

153. Савіцька Г. І. Аналіз особливостей взаємодії «педагог – розумово відстала дитина в навчально-виховному процесі» / Г. І. Савіцька // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 21 (1). – С. 318–324.

154. Сімко А. В. Особливості покращення психомоторного розвитку розумово відсталих дітей засобами рухової активності / А. В. Сімко // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2016. – Вип. 34. – С. 504–512.

155. Сімко А. В. Особливості проведення фізичної реабілітації з дітьми, які мають порушення в інтелектуальній сфері / А. В. Сімко // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Вип. 26. – С. 493–502.

156. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Ч.2. Навчання і виховання дітей. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 224 с.

157. Синьов В.М. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії. К.: МП Леся, 2010. – 779 с.

158. Синьов В.М. Розумова відсталість як педагогічна проблема. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – 118 с.

159. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: підручник. К.: Знання, 2008. – 359 с.
160. Сіроштан В. Критерії готовності відсталих дітей до шкільного навчання / Віктор Сіроштан // Дефектолог. – 2015. – № 6. – С. 9–10.
161. Скрипек Р. П. Можливості застосування ігрових технологій у навчанні дітей із вадами розумового розвитку / Р. П. Скрипек // Дитина з особливими потребами. – 2017. – № 7. – С. 7–12.
162. Співак Л. А. Фенологічні спостереження як засіб корекції розумової діяльності учнів з інтелектуальними вадами / Л. А. Співак, Я. О. Співак // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 188–196.
163. Тарасенко Н. В. Формування комунікативних здібностей як засобу соціальної адаптації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку на матеріалі уроків рідної мови / Н. В. Тарасенко, Є. В. Данільченко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 21 (2). – С. 226–232.
164. Тат'янчикова І. В. Соціалізація дітей з інтелектуальними вадами як педагогічна проблема / І. В. Тат'янчикова // Актуальні питання корекційної освіти : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 3. – С. 227–236.
165. Ткач О.М. Подолання мовленнєвих порушень у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Методичний посібник / О.М. Ткач // Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2016.– 146с.
166. Трикоз С. В. Формування природничих понять в учнів з порушеннями розумового розвитку / С. В. Трикоз // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К., 2015. – Вип. 8. – С. 150–159.
167. Утьосова О.І. - Методика визначення рівня сформованості математичних знань у дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю //

Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 9 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. – С. 143-155.

168. Утьосова О.І. - Складнощі формування математичних уявлень в учнів молодшого шкільного віку з помірним ступенем розумової відсталості // Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць: вип. 8 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – С. 143-155.

169. Хайдарова О. С. Проблема формування пізнавальної діяльності молодших школярів з помірною розумовою відсталістю / О. С. Хайдарова // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К., 2015. – Вип. 9. – С. 150–157.

170. Хохліна О. П. Проблема корекційної спрямованості трудового навчання дітей з інтелектуальними вадами / О. П. Хохліна // Актуальні питання корекційної освіти : зб. наук. пр. / МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Вип. 4. – С. 412–422.

171. Хохліна О. Теоретичні засади удосконалення змісту освіти школярів із порушеннями інтелекту на перетині століть / О. Хохліна // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 2. – С. 28–37.

172. Хруль О. С. Організація і зміст роботи з формування до-по-міжної поведінки у старшокласників з інтелектуальною недос-тат-ністю / О. С. Хруль // Зб. наук. пр. Кам'я-нець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педа-го-гічна. – 2012. – Вип. 20 (2). – С. 205–213.

173. Чайко В. Виклики та попередження негативних тенденцій у навчанні дітей з інтелектуальними вадами / Володимир Чайко // Дефек-толог. – 2015. – № 9. – С. 4–10.

174. Чайко В. Навчання дітей з інтелектуальними вадами: виклики за запобігання негативним тенденціям / Володимир Чайко // Пси-холог. – 2016. – № 17/18. – С. 62–69.

175. Чеботарьова О. Методичні основи трудового навчання розумово-відсталих школярів із ДЦП / О. Чеботарьова // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2016. – № 2. – С. 34–43.
176. Чеховська І. В. Подорож до країни казок. Корекційно-розвивальне заняття з дітьми з помірною розумовою відсталістю / І. В. Чеховська // Дитина з особливими потребами. – 2016. – № 7. – С. 15–19.
177. Шевцова Я. В. Критеріальна оцінка рівня перцептивно-когнітивного розвитку у дітей з інтелектуальною недостатністю / Я. В. Шевцова // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 285–289.
178. Шевцова Я. В. Методи оцінки зорового сприйняття та рівня перцептивно-когнітивного розвитку у дітей із розумовою відсталістю / Я. В. Шевцова // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук.-метод. зб. / НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К., 2015. – Вип. 8. – С. 187–196.
179. Шкльода В. Виграє кожен. Ігрові форми навчання й виховання дітей із помірною розумовою відсталістю / Віра Шкльода // Дефектолог. – 2017. – № 6. – С. 7–9.
180. Шкльода В. Даруючи голос. Розвиток мовлення в дітей із помірною розумовою відсталістю / Віра Шкльода // Дефектолог. – 2017. – № 6. – С. 4–6.
181. Шорохова В. В. Альтернативні методи корекції уваги в розумово відсталих молодших школярів / В. В. Шорохова // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 21 (1). – С. 193–199.
182. Шорохова В. В. До питання використання балансувальної дошки доктора Ф. Белгау для розвитку уваги розумово відсталих молодших школярів у процесі навчальної діяльності / В. В. Шорохова // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2012. – Вип. 21. – С. 335–338.

183. Шорохова В. В. Увага та психосоматичний стан розумово відсталих школярів 1–3 класів / В. В. Шорохова // Актуальні питання корекційної освіти : зб. наук. пр. / МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Вип. 4. – С. 451–458.

184. Шульженко Д. І. Психологічні умови включення розумово відсталих учнів у середовище інклюзивної школи / Д. І. Шульженко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (2). – С. 222–229.

185. Яковлева С. Д. Вплив корекційно-розвивального навчання на динаміку нейропсихологічних процесів у дітей з вадами інтелекту / С. Д. Яковлева // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2013. – Вип. 21. – С. 791–798.

186. Якуба А. М. Аналіз особливостей комунікативної діяльності підлітків з розумовою відсталістю / А. М. Якуба // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20 (2). – С. 229–237.

187. Якуба А. М. Аналіз психологічних передумов поведінки розумово відсталих підлітків в ситуаціях спілкування / А. М. Якуба // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2012. – Вип. 21. – С. 447–451.

188. Янчук О. Р. «Дивосвіт душі дитини». Програма корекції розвитку для дітей з легкою розумовою відсталістю / О. Р. Янчук // Дитина з особливими потребами. – 2015. – № 8. – С. 13–19 ; № 9. – С. 16–22.